

Societat i escola en pau⁺

15 converses

 *el diari
de l'educació*
.....
RECURSOS EDUCATIUS

M. Carme Boqué Torremorell (coord.)
Mònica Albertí Cortès
Montserrat Alguacil de Nicolás
Laura García Raga
Mercè Pañellas Valls
Montserrat Payà Sánchez
M. Dolors Ribalta Alcalde

Societat i escola en pau⁺

15 converses

Octaedro
Editorial

COL·LECCIÓ: Recursos educatius - SÈRIE: El diari de l'educació

DIRECCIÓ DE LA COL·LECCIÓ: Jaume Carbonell i Juan León

Títol 6: *Societat i escola en pau⁺. 15 converses.*

Projecte de recerca: «Educar en pau+. Cultura de pau i educació. Un incís en les polítiques educatives»

Universitat Ramon Llull

Universitat de Barcelona - Universitat de València

Finançat per l'Institut Internacional Català per la Pau

Primera edició: febrer de 2018

© M. Carme Boqué Torremorell (coord.), Mònica Albertí Cortès, Montserrat Alguacil de Nicolás, Laura García Raga, Mercè Pañellas Valls, Montserrat Payà Sánchez, M. Dolors Ribalta Alcalde

© d'aquesta edició:

Editorial Octaedro, S.L.

C. Bailèn, 5 – 08010 Barcelona

Tel.: 93 246 40 02

octaedro@octaedro.com - www.octaedro.cat

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, llevat de les excepcions previstes a la llei. Dirigeixi's a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessita fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra.

ISBN: 978-84-17219-35-2

Dipòsit legal: B. 4995-2018

Realització i producció: Editorial Octaedro

Disseny de la coberta: Tomàs Capdevila

Impressió: Press Line

Impress sobre paper ecològic, certificat FSC

Impress a la UE – *Printed in EU*

Paraules de Johan Galtung

L'any 1964, el sociòleg i matemàtic noruec Johan Galtung, a l'editorial del primer número del *Journal of Peace Research*, va revolucionar per sempre el camp dels estudis de pau en formular una primera distinció entre *pau negativa* i *pau positiva*. Fins a la dècada dels seixanta, el concepte de *pau* apareixia sempre aparellat al de *guerra*. En aquest binomi, la pau representava el silenci, la tranquil·litat, l'assossegament, el descans, la quietud i la placidesa que suposadament apareixen quan s'aturen les hostilitats. Es concebia, doncs, una pau supeditada a la guerra i definida, bàsicament, com la seva absència, i d'aquí el terme *pau negativa*. En contrast, la pau positiva és una pau proactiva que exigeix la cooperació i la integració entre els pobles en la construcció i el manteniment d'estructures polítiques, econòmiques, culturals i socials justes. D'aquesta manera, la mirada holística de Johan Galtung sobre la pau obre un ampli marge d'acció per tal que cada individu i cada poble puguin lluitar activament per assolir els seus objectius per mitjans pacífics. I aquesta lluita, que confronta tant les violències directes com les estructurals i les culturals, fa possible el progrés humà.

El conjunt d'entrevistes que componen aquest recull es van registrar abans de l'1 d'octubre del 2017, una data que de ben segur ha reforçat la sensibilitat i el convenciment de la societat, en el seu conjunt, envers la importància del conreu de la pau com a via de realització personal, col·lectiva i dels pobles.

Johan Galtung, sempre amatent als esdeveniments socials, ha tingut la gentilesa d'escriure unes línies d'invitació a la lectura que

interpreten magistralment el context de l'obra, rellançant-lo cap a un horitzó de pau. No hi pot haver millor forma d'encetar la reflexió que les seves paraules sempre sàvies, constantment clarividents, a tota hora essencials i de rabiosa actualitat:

En els últims mesos hem vist com la violència estructural d'Espanya, una piràmide amb Madrid a sobre, fàcilment es converteix en la violència directa de Madrid intervencionista. No és gens estrany que el percentatge d'independentistes hagi augmentat molt, potser del 38 % al 48 %.

La pau negativa, sense les violències, implica un grau molt alt d'autonomia, però no implica independència.

La pau positiva implica cooperació en benefici mutu, igual amb Madrid, el País Basc, Galícia, Castella, Andalusia, les Balears i les Canàries. I amb els catalans de França i Itàlia.

Per a la pau a Catalunya, en fan falta totes dues: pau negativa i pau positiva. Factible.

Aquest treball em sembla excel·lent, una contribució important.

Són paraules d'esperança que se sumen al sentir de tantes i tantes persones que, igual que les dels nostres entrevistats i entrevistades, mostren el dinamisme i la plasticitat d'una pau que ha deixat de ser utòpica per esdevenir transversal, cohesionadora i operativa en el dia a dia. Confiam, doncs, que el segle XXI sigui l'era de la llibertat, la justícia, la tolerància, la solidaritat, el diàleg i el rebuig a la violència, gràcies al ple desenvolupament d'estructures i cultures capaces de sostenir societats pacífiques al planeta.

Introducció

Vivim temps convulsos i canviants. Els moviments migratoris i les dificultats d'Europa a l'hora de gestionar aquestes onades humanes, així com el terrorisme, l'avanç dels populismes i de l'extrema dreta en el món occidental, les inacabables guerres oblidades a l'Àfrica i a l'Àsia, l'empobriment de la majoria o la manca de consciència respecte a les conseqüències de l'abús dels recursos naturals són alguns dels elements que posen de relleu la fragilitat i la vulnerabilitat de la democràcia i de la pau en el nostre context actual.

Per fer front a aquesta involució humana, hi ha diverses possibilitats, una de les quals, sobretot en el terreny preventiu, és l'escola. L'escola recull moltes de les iniciatives que la societat reconeix com a bàsiques per al desenvolupament integral dels infants, i per això interrogar-se sobre el paper de les institucions educatives en la conscienciació i promoció de la pau no és únicament una qüestió avalada per un profund debat pedagògic, sinó que també demana una reflexió social en què es reconegui el paper de les escoles en la defensa de la pau i de la dignitat.

Efectivament, avui en dia l'educació ocupa un lloc central en l'escenari social i es qüestiona i repensa un model escolar que cal actualitzar. No obstant, entre els reptes que se li plantegen al sistema educatiu, el paper de l'escola en la construcció de la pau habitualment s'obvia, cosa que trenca la tradició d'una escola compromesa amb el món. Una

primera aproximació al currículum ens porta a pensar que l'escola actual es troba més implicada en la competitivitat (amb la introducció d'una matèria referida a l'emprenedoria, per exemple) que no pas en la promoció d'una escola democràtica (recordem la supressió de l'assignatura d'Educació per a la Ciutadania i els Drets Humans després d'un breu recorregut).

En aquest panorama gris, ens sembla del tot necessari avivar el discurs sobre l'educació per a la pau i, per fer-ho, no hem volgut escoltar només pedagogs o mestres. Si considerem que l'educació és responsabilitat de tota la tribu, de tot el país, cal donar la paraula a persones que representin diversos sectors i camps professionals.

Així doncs, en aquesta publicació recollim la veu i el testimoni de quinze persones seleccionades amb el criteri que encarnin diferents parcel·les de la societat, perquè són justament els ciutadans que componen la societat, en aquest cas la societat catalana, els qui amb la seva feina diària i amb el seu compromís per un món més just i equitatiu contribueixen a pensar i a bastir un món en pau+.

El concepte de pau+, d'ara endavant *pau+*, interpreta la pau en clau de justícia social. No n'hi ha prou amb eliminar la violència de les nostres vides i societats, sinó que cal lluitar i comprometre-s'hi per tal que els drets humans de totes les persones es compleixin. La construcció de la *pau+* interpel·la i convida tothom a l'acció, una acció entreteixida en la quotidianitat d'un món que és local i global.

Però quin és el lloc de l'educació per a la *pau+*, en l'escola actual? Pot l'escola conformar-se amb accions puntuals i simbòliques de sensibilització o de solidaritat? Caldria una matèria per estudiar la pau, o seria millor educar «en» pau a tot arreu i en tot moment? A fi de respondre aquestes preguntes i moltes altres qüestions, hem dirigit la mirada als actors socials, perquè, en definitiva, els canvis que actualment s'esdevenen a l'escola venen donats per la necessitat de formar persones capaces de respondre als reptes d'un món en

constant transformació, on la cohesió social, el benestar i la justícia segueixen essent desafiaments de gran abast.

Inicialment, volíem entrevistar referents de tota mena de professions (ciència, cinema, dret, economia, educació, esport, filosofia, literatura, música, periodisme, política, religió, seguretat, tercer sector, etc.), mirant de diferenciar aquells que estan obertament compromesos en la construcció d'un món en pau dels que pertanyen a un àmbit laboral concret des del qual contribueixen, també, al progrés social i humà. Tanmateix, ens hem trobat amb persones amb una trajectòria realment àmplia i rica que fa del tot impossible classificar-les en una categoria estanca. Així doncs, aquí ens hem limitat a fer una breu pinzellada, recordant alguns dels trets més significatius del seus extensos currículums, que en tots els casos destaquen pel seu dinamisme i multidimensionalitat.

Val a remarcar que, en general, no hi ha hagut preparació prèvia de les preguntes per part de les persones entrevistades, sinó que la conversa ha anat fluïnt de manera espontània i, en la majoria dels casos, ha fregat l'hora de durada. Totes i cadascuna de les persones entrevistades han fet aportacions originals, basades en el seu saber i experiència, plenes de sentit i de valor. Aquestes veus constitueixen un mosaic que encapçala el testimoni d'una llista immensa d'homes i dones que tenen molt a dir sobre la construcció de la pau en el segle XXI. Tant de bo les seves encertades paraules inspirin reflexions i accions que ens ajudin a avançar imparablement cap al millor dels mons possibles.

*Hi ha homes que lluiten un dia i són bons.
N'hi ha d'altres que lluiten un any i són
millors.*

*N'hi ha que lluiten molts anys i són molt
bons. Però hi ha els que lluiten tota la vida.*

Aquests són els imprescindibles.

BERTOLT BRECHT (1898-1956),
dramaturg i poeta alemany

Arcadi Oliveres i Boadella

coherència per una vida digna

La persona

Arcadi Oliveres i Boadella, barceloní, nascut l'any 1945, es va significar des de molt jove per la defensa de les llibertats polítiques i la democràcia, fins a tal punt que el 1968 és processat pel Tribunal d'Ordre Públic i jutjat per reunió clandestina. Aquell mateix any es va llicenciar en Econòmiques, estudis que li van aportar una estructura d'anàlisi del món polític que l'ha acompanyat al llarg de tota la seva trajectòria. El 1980 començà a exercir de professor a la Universitat Autònoma de Barcelona i el 1993 es doctorà amb una tesi, molt suggerent, en què s'analitzen les despeses militars i armamentistes.

El seu compromís social el va portar a militar, des del 1974, en l'organització internacional catòlica Pax Christi, dedicada a la promoció de la cultura de la pau i la reconciliació entre els pobles, que, entre altres temes, desplegarà diverses campanyes d'oposició a la pena de mort en els últims anys del franquisme. L'any 1977 va participar en la creació de l'Associació Catalana de Solidaritat i Ajut al Refugiat (ACSAR). El 1981 va començar a militar en l'organització Justícia i Pau, entitat dedicada a la promoció dels drets humans i la pau. El qui llavors era el president de Justícia i Pau, Joan Gomis, li encarregà un informe econòmic en relació amb el 0,7 % del PIB d'ajut al desenvolupament, per adreçar-lo a parlamentaris i responsables polítics. Aquesta

col·laboració marcà l'inici d'una estreta vinculació d'Arcadi Oliveres amb Justícia i Pau, entitat que presidí després de la mort d'en Joan Gomis.

Entre la intensa activitat de l'Arcadi es pot ressaltar la seva participació en la campanya contra l'ingrés d'Espanya a l'OTAN (1986), o en la que defensava introduir Espanya en les Brigades Internacionals de Pau (1987). També destaca

el seu paper com a cofundador de la Xarxa Europea Contra el Comerç d'Armes (reunions d'Utrecht, 1984, i Malmö, 1987), en les mobilitzacions contra la primera guerra del Golf (1991), en la gran campanya a favor de la cancel·lació del deute extern (1999), en la promoció de la banca ètica a Catalunya, quan va ser

elegit president honorari de la plataforma Finançament Ètic i Solidari (1999), o en les mobilitzacions contra la guerra de l'Iraq (2003). Durant les tancades d'immigrants en diverses esglésies de Barcelona durant l'any 2001 va fer, juntament amb altres persones, un important paper com a mediador entre els col·lectius d'immigrants i l'Administració. L'any 2011 va dur a terme una extraordinària activitat amb motiu de les mobilitzacions del denominats «indignats».

La pau serà
conseqüència d'un
valor, que no és gaire
conegut, però que
a mi m'obsessiona,
i que es diu
coherència.

L'entrevista

Ens trobem amb l'Arcadi Oliveres a la Casa Orlandai o, com diu ell, a «casa seva». El centre cívic de Sarrià va ser una escola de primària fins a l'any 2003. Inicialment, l'any 1956, fou una cooperativa de pares i mares, impulsora de la renovació pedagògica a Catalunya que va marcar una manera d'educar vinculada a l'entorn i al país. En aquesta escola els fills i filles de l'Arcadi van aprendre a ser i a conviure i, ja d'adults, van

implicar-se en el desenvolupament actiu i crític de la nostra societat. A l'entrada, una escultura ret homenatge a Marcel Oliveres: es tracta d'una olivera, símbol de pau, fortalesa i arrelament al territori, inaugurada aquest mateix any, cinc després de la seva mort. Tot això ens ho explica l'Arcadi i ens fa sentir, a nosaltres també, com a casa.

Les idees

■ *Què diria que aporta el seu àmbit professional a la societat?*
Jo diria que qualsevol feina, sigui la que he fet durant molts anys, sigui la que pots fer tu, sigui la que pot fer molta altra gent, sempre va dirigida al mateix, a aconseguir que la gent vegi reconeguda la seva dignitat a la vida.

Uns ho faran des del punt de vista de la salut; altres, des del punt de vista de l'educació; uns altres, des del punt de vista de la pau; uns altres, des d'on sigui..., però, evidentment, qualsevol activitat de la persona ha de perseguir que la societat, els altres, puguin viure gaudint la seva dignitat. Aquesta és la base.

■ *Com es pot construir una societat més justa i en pau des del seu àmbit professional?*

Jo he tingut la sort de tenir molts mestres a la vida, però, en temes de pau, sobretot puc destacar-ne dos que m'han deixat petjada i que han interpretat sempre la pau des d'aquest punt de vista positiu. Els dos són morts. Un era en Joan Gomis, que va ser durant 26 anys el president de Justícia i Pau, i amb qui vaig col·laborar moltíssim. Vaig tenir la sort i el privilegi d'aprendre molt d'ell i de la seva manera de fer. L'altre, en Frederic Roda, fundador de la Universitat Internacional de la Pau de Sant Cugat.

Tot dos, en Joan i en Frederic, concebien la pau des del punt de vista positiu, i advocaven per la justícia social com a via per desenvolupar la pau. Seguint aquesta línia de pensament, he tingut l'oportunitat de participar activament en

diferents accions. Per exemple, des de Justícia i Pau es va fer en el seu moment una campanya a favor de la contribució del 0,7 % en la cooperació amb el Tercer Món, perquè és evident que si no hi ha igualtat en el món, si no hi ha desenvolupament econòmic, no podem parlar ni de pau ni de justícia.

També es va fer una campanya en pro de la reducció de la despesa militar i en contra de la venda d'armes, perquè enteníem que com més armes hi hagués, més difícil seria construir la pau. En Joan Gomis tenia un concepte de *pau*⁺ que consistia en lluitar per aconseguir la justícia que ens portaria a la pau. Per això, es van fer campanyes de denúncia de la pobresa, en favor de la dignitat de la gent que és a la presó..., perquè s'entenia que aquests requisits previs eren condició indispensable perquè la pau existís.

Afortunadament, jo m'he mogut sempre en aquests àmbits de treball de *pau*⁺ i crec que s'ha avançat en moltes coses: hem avançat en la denúncia de la pobresa, hem avançat en la cooperació al desenvolupament, hem avançat en el fet de demanar la condonació del deute extern, hem avançat en moltes coses i totes contribueixen a aquesta situació general.

La justícia social, la protecció del medi ambient, el desenvolupament dels pobles, el respecte dels Drets Humans i el desarmament són condicions, totes elles, que s'han de reunir per avançar en el conreu de la pau.

Com implicaria vostè l'escola en la construcció d'un món més just?

Abans de parlar del paper de l'escola m'agradaria parlar de la família, perquè si jo he tingut algun sentiment d'educació per a la pau a la vida me'l va donar sobretot la família i, després, en segona instància, l'escola. I crec que també val la pena, perquè tant l'escola com la família són dos elements d'incidència educativa bàsica. Jo crec, particularment, que si m'he dedicat al pacifisme tota la vida ha estat, en bona mesura, pel meu pare. El meu pare, com tots els pares de la seva època,

havia lluitat a la Guerra Civil. Quan eren joves tenien edat d'anar a la guerra, i hi van anar, el meu pare, també, i va estar tres anys lluitant en el bàndol republicà, que va ser derrotat, i me'l van enviar nou mesos a un camp de concentració de Galícia, i quan va tornar es va casar, va tenir els fills i ens va dir als fills: «Jo he viscut envoltat d'armes quatre anys, en aquesta casa mai no hi entrarà una sola arma, ni una de sola!». De manera que era, en això, radical: a casa no es podia jugar amb un *cowboy*, no es podia jugar amb un indi, no es podia tenir una pistola, ni que fos de plàstic, no es podia llegir el *Capitán Trueno*, no es podien llegir les *Hazañas Bélicas*, no es podia fer res, res, res d'això. I mai a la vida a la nostra família, primer amb el pare, i posteriorment jo amb els meus fills, mai hi ha hagut una Play Station, mai hi ha hagut uns *marcianitos*, mai hi ha hagut una joguina o una distracció que tingués connotacions bel·licistes.

Ara jo soc avi i procuro que els meus nets tampoc no tinguin ni una sola arma de joguina, perquè tinc la impressió que aquesta idea educativa pacifista que també dona l'escola ha de venir treballada prèviament per la família.

Respecte a l'escola, evidentment, ha d'aportar els mateixos valors que en aquest cas aporta la família, i dels quals estàvem parlant.

L'escola ha d'ensenyar que la violència i la força no resolen res de res. L'escola ha d'ensenyar la convivència, en primer lloc, amb els nanos del grup classe quan són més petits; després, amb el seu entorn social; després, amb la seva ciutat, i finalment, amb els del seu país.

Ara bé, és cert que alguns col·legis s'hi dediquen més sistemàticament, a desenvolupar aquest principi, i d'altres passen olímpicament.

Quins han de ser els elements fonamentals que cal tenir en compte a l'escola per educar en convivència pacífica?

Jo no soc partidari de dissenyar i implementar una assignatura que s'anomeni Pau a l'Escola. Més aviat veig que

aquests valors han d'anar acompanyant qualsevol acció i que, a més a més, l'han d'acompanyar des de qualsevol àmbit de treball.

Per exemple, si estem fent una classe de botànica o de biologia, allà s'ha d'expressar una mica què passa amb els transgènics i què passa amb tots els productes químics que s'afegeixen a les produccions agràries, perquè això és educació per a la pau, encara que no ho sembli. Però també el que està fent història ha de fer una història crítica, no com m'ensenyaven a mi de petit, com si la història fos un conte en què es relatava com un rei guanyava una batalla.

Jo diria que l'escola, en el seu dia a dia, ha d'anar treballat elements de la pau⁺. Després, a més a més, pot fer seminaris monogràfics, per exemple, sobre l'ús d'armes nuclears, la preservació del medi ambient, etc.

En la meva opinió, els conceptes d'igualtat, d'exclusió... han d'estar presents en totes les matèries. Jo no soc un expert en l'educació, però a l'escola tot educa i, per exemple, la mateixa relació que té un mestre amb els seus alumnes ja contribueix a desenvolupar els principis de la pau⁺.

■ *Voldria afegir...*

La pau serà conseqüència d'un valor, que no és gaire conegut, però que a mi m'obsessiona, i que es diu *coherència*.

És a dir, hem d'intentar ser coherents entre el que diem i el que fem. I, aleshores, si practiquem aquesta coherència, la pau gairebé sorgirà per si sola. Siguem coherents amb la manera de dir i amb la manera de fer. A mi em té obsessionat.

De fet, de coherent al cent per cent no hi ha ningú. Tots cometem errors constantment, però intentar mínimament ser una mica coherents penso que és el camí per avançar cap a la pau.

Per exemple, quan vaig a fer xerrades a escoles... els hi dic als adolescents que una forma de treballar per a la pau i ser coherents és, per exemple, no comprar bambes de la marca Nike, ja que està documentat que la seva producció implica

l'exploració de nens i nenes a Bangladesh. És a dir, per a mi és molt important orientar en tasques concretes perquè tothom pugui ser coherent entre les seves idees de pau i justícia social i les seves accions. No té sentit culpar sempre el Govern, les multinacionals, i exonerar-nos de tota responsabilitat.

Índex

Introducció	9
Arcadi Oliveres i Boadella, coherència per una vida digna	14
David Fernàndez i Ramos, a la recerca d'una societat més justa i igualitària	22
Pepa Plana i Llord, en reivindicació de la pau i la felicitat universals	32
Francesc Torralba i Roselló, la tranquil·litat que emana de l'ordre	40
Manel Pousa i Engroñat (<i>pare Manel</i>), persistència enfront de la vulnerabilitat	50
Leticia Armendáriz i Hernández, confrontar la privatització de la guerra	56
Joan Dausà i Riera, començar per estar en pau amb un mateix	64
Jordi Sànchez i Picanyol, el compromís individual en l'àmbit públic	70

Gemma Parellada i Palau, eines per poder llegir i qüestionar-se el món	78
Jordi Capdevila i Gurrera, treballar per a la pau des de casa nostra.	84
Susanna Barranco i Iglesias, practicar l'esperança activa	92
Pilar Gargallo i Otero, educar per donar oportunitats.	100
Jordi Palou-Loverdos, contra la violació dels drets humans	108
Montserrat Vendrell i Rius, contrastar la veritat per fugir de fanatismes	118
Josep Mayoral i Antigas, mai més una guerra.	126
Cloenda: 50 mesures per construir la pau des de l'educació.	135
Sobre el projecte	143